

УДК 343

ПРОЦУН С. С.,

асистент кафедри міжнародного права
та міжнародних відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

**КАТЕГОРІЇ НЕТРАДИЦІЙНИХ УЧАСНИКІВ
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Анотація. У даній статі розглядаються питання підстав класифікації, а також виділення категорій нетрадиційних учасників збройних конфліктів. Наводиться коротка характеристика кожної з категорій учасників.

Ключові слова: комбатант, незаконний комбатант, привілейований учасник збройного конфлікту, непривілейований учасник збройного конфлікту.

Постановка проблеми. Встановлення правового статусу, захисту та відповідальності осіб, що незаконно беруть участь в збройних конфліктах можливе за двох умов. По-перше, необхідно визначити які саме види воюючих вважаються незаконними. По-друге, необхідно розподілити їх на категорії, кожна з яких мала б свій правовий статус. Перша умова, в цілому, не становить проблеми, адже основні типи нетрадиційних учасників збройних конфліктів (шпигуни, диверсанти, члени рухів опору, члени терористичних організацій, найманці, діти-солдати) відомі та вивчені МГП. Значно серйознішу проблему становить розподіл їх на групи з різним правовим статусом, особливо встановлення підґрунтя для такого розподілу.

Мета дослідження є встановлення чіткої класифікації нетрадиційних учасників збройних конфліктів, що сприятиме розв'язанню термінологічної проблеми щодо нетрадиційних учасників збройних конфліктів та встановлення співвідношення між такими запропонованими термінами, як «незаконний комбатант», «непривілейований воюючий» тощо.

Викладення основного матеріалу. По-суті, найбільш очевидною підставою для класифікації нетрадиційних учасників збройних конфліктів є участь безпосередньо в бойових діях зі зброєю в руках. Тут можна застосувати традиційний поділ на комбатантів та некомбатантів та виділити такі категорії як «незаконний комбатант» та «незаконний некомбатант», які відрізняються від цивільного населення. Однак, така класифікація не придатна для цілей визначення правового статусу, оскільки застосовується виключно за аналогією із уже існуючими правовими статусами та ніяк не вирішує проблему нових статусів.

Ще одну класифікацію пропонує Р. Варк. Він поділяє нетрадиційних учасників збройних конфліктів на тих, що діють безпосередньо на полі бою (відкрито) та тих, що діють в тилу ворога, приховуючи свій статус та маскуючись під цивільних осіб [1, с. 193].

Більш релевантну для цілей визначення статусу класифікацію пропонують У.Т. Малісон та С.В. Малісон, які застосовують поділ нетрадиційних учасників збройних конфліктів на непривілейованих комбатантів та незаконних комбатантів [Див.: 2, с. 5-33]. Підставою для класифікації є наявність або відсутність заборони в МГП на здійснення певного способу ведення війни та можливість для певної особи розраховувати на статус військовополоненого в разі захоплення в полон. Доповнюючи зазначену класифікацію, ми пропонуємо розділяти нетрадиційних учасників збройних конфліктів на три групи: привілейовані нетрадиційні учасники збройних конфліктів, непривілейовані нетрадиційні учасники збройних конфліктів та цивільні особи, що беруть участь у збройних конфліктах. Підставою класифікації тут виступає статус даних осіб в разі потрапляння до рук супротивника.

До привілейованих нетрадиційних учасників збройних конфліктів слід віднести шпигунів, диверсантів, членів нерегулярних збройних формувань та членів збройних сил невизнаних урядів.

Шпигуном згідно зі статтею 29 Гаазької конвенції 1907 р., може бути визнана особа, яка, діючи таємним способом, або під вигаданим приводом, збирає, або намагається зібрати відомості про район дій одного з воюючих з наміром сповістити про це іншу сторону. Шпигун, спійманий на місці не може бути покараний без попереднього суду. Шпигун, що повернувся до своєї армії та в подальшому полонений противником, визнається військовополоненим та не підлягає ніякій відповідальності за попередні свої дії як шпигуна.

Водночас, необхідно мати на увазі, що шпигун, на відміну від розвідника, намагається приховати свій статус комбатанта, в той час як останній під час збору військово-значущої інформації носить формений одяг збройних сил, до яких він належить. Шпигун не здійснює безпосереднього збройного нападу на супротивника, а отже, навіть при маскуванні під цивільну особу, не ставить життя цивільних під загрозу. З точки зору принципу розрізнення, незаконним може бути лише використання шпигуном маскуванню в такий спосіб, що ставить під загрозу життя та здоров'я цивільних осіб, а також незаконне використання емблеми Червоного Хреста. В цьому випадку дії шпигуна слід розглядати як віроломні, що, однак, не позбавляє шпигуна статусу військовополоненого, якщо він був захоплений не під час зайняття шпигунством. Шпигун позбавляється права претендувати на статус військовополоненого лише на період виконання ним завдання.

Окрім шпигунів, потребує врегулювання і правовий статус диверсантів. Диверсантами є особи, які знищують чи пошкоджують матеріальні об'єкти та споруди супротивника в інтересах власних збройних сил.

В залежності від цілей та методів нанесення шкоди, їх дії можна вважати як такими, що відповідають МГП, так і такими, що МГП не відповідають. Так, напади на цивільні об'єкти, безумовно, слід визнавати незаконними.

Наявні міжнародні договори в галузі МГП не містять розрізнення диверсантів, що приховують свій статус та таких, що його не приховують, подібного до різниці між шпигуном та розвідником. Доцільним було б запровадити таке розрізнення, а саме, встановити окремий правовий статус для диверсантів, що відкрито носять форму та зброю, та таких, що удають з себе цивільних осіб. Перша група має бути віднесена до законних комбатантів та мати право на статус військовополонених. В другому випадку їх правовий статус має бути подібним до правового статусу шпигунів. Серед іншого, це включає право на мінімальний стандарт поведінки та право на збереження за ними прав людини, в тому числі, права на справедливий судовий розгляд за статтею 4 Конвенції IV та статтею 75 Додаткового протоколу I [3].

Комплексним є питання про правовий статус членів нерегулярних збройних формувань. З одного боку, право Женеві визнає деяких з них законними комбатантами (партизани), з іншого боку, до таких осіб висуваються настільки жорсткі вимоги (дії під організованим відповідальним командуванням, постійне відкрите носіння зброї та знаків розрізнення, дотримання всіх законів та звичаїв війни), що в переважній більшості випадків нерегулярні збройні групи таким вимогам не відповідають. Історично члени нерегулярних збройних формувань розглядалися більшістю держав не як комбатанти, а як бандити, насамперед через нетрадиційний спосіб військових дій, який наносив значні втрати супротивнику в тилу. Тому противна сторона бажала розправитись з ними як з бандитами [4, с. 133].

Вперше питання про статус нерегулярних збройних сил було розглянуте при розробці Брюсельської декларації 1874 року. Згодом ці положення знайшли відображення в Гаазьких конвенціях 1907 р. Статтями 1–3 Гаазької конвенції 1907 р. та ст. 9–11 Брюсельської декларації зазначалось, що комбатантами визнаються особи з числа населення не окупованої території, які при наближенні ворога добровільно беруться за зброю для боротьби з військами противника, що наступає, не встигнувши сформуватись в регулярні війська, за умови, якщо вони відкрито носять зброю, та дотримуються законів та звичаїв війни.

Інакше кажучи, після встановлення режиму окупації населення не мало право продовжувати збройний опір, партизанська війна визнавалась незаконною, а її учасники не визнавались комбатантами [5, с. 138]. Ця ж норма збереглась і в Конвенції III. X.-II. Гассер з цього приводу зазначає, що «право війни забороняє особам, що проживають на окупованій території, та не входить до складу збройних сил чинити збройний опір окупаючій державі» [6, с. 74]. Чи може це свідчити про заборону Гаазькою та Женевською конвенціями партизанської війни? Відповідь на це питання можна дати, проаналізувавши саме поняття партизан. Насамперед слід зазначити,

що конвенції не містять такого терміну вони в основному оперують такими поняттями як ополчення, населення, що стихійно береться за зброю при наближенні противника, іррегулярні війська, рух опору.

Партизанська війна – це одна з правомірних форм збройної боротьби, яка ведеться на території, яка, як правило, контролюється ворогом, і способами, які відрізняються від воєнних дій регулярних військ [7, с. 271]. Така війна характеризується невеликими масштабами, нетрадиційними діями, які характеризуються таємністю та неперіодичністю [8, с. 177]. В доповіді Генерального секретаря ООН партизанська війна визначається як «боротьба, яку ведуть розрізнені мобільні групи, зазвичай озброєні легкою зброєю, організуючі непередбачувані атаки і, як правило, уникаючи серйозних зіткнень з противником [9, с. 63]. Хайд Ч.Ч. визначав «партизанів» як «озброєних солдатів, що носять форму своєї армії, але знаходяться у складі частин, що діють окремо від головних сил для того, щоб робити набіги на територію, зайняту ворогом». У випадку їх захоплення ворогом вони повинні користуватися всіма правами військовополонених [10, с. 181].

В.В. Альошин ототожнює поняття рух опору, загони добровольців та ополчення, об'єднуючи їх в категорію іррегулярних збройних сил та називає їх партизанами [11, с. 118]. Х.П. Гассер зазначає, що при військовій окупації, або під час національно-визвольної війни комбатантам дозволено йти в підпілля, ховатись серед мирного населення, і тоді вони називаються партизанами [6, с. 76]. Під партизанами розуміються особи, організовані у загони, що не входять до складу регулярних збройних сил, воюючих переважно в тилу противника (тобто на окупованій території) в процесі справедливої війни проти загарбників, що спираються на співчуття та підтримку народу.

Оскільки нині війна перестала бути законним та допустимим засобом вирішення спорів між державами, партизанська війна може вважатись дозволеною лише для сторони, що веде справедливу оборонну війну [12, с. 303].

При цьому така категорія комбатантів як населення, що стихійно береться за зброю при наближенні противника, залишається самостійною. Конвенції в цьому випадку не забороняють особам приєднуватись до іррегулярних збройних сил. Таким чином, має місце перехід осіб з категорії комбатантів з числа осіб, що стихійно беруться за зброю при наближенні противника у категорію партизан (рух опору, ополчення, загони добровольців), вимоги до яких дещо ширші за вимоги до цивільного населення, яке стихійно береться за зброю під час наближення противника. Для цього є визначені правові засади – наприклад п. А. 2 ст. 4 Конвенції III вказує на категорію осіб зі складу ополчення та загонів добровольців та рухів опору, що можуть діяти навіть на окупованій території, за умови виконання умов про командування такими загонами відповідальною особою; відкрите носіння зброї, використання визначеного та здалеку видимого розпізнаваль-

ного знаку, дотримання законів та звичаїв війни. Таким чином ніщо не заважає особі будучи комбатантом з числа населення, що стихійно взялося за зброю стати комбатантом з числа руху опору на окупованій території.

Необхідність виокремлення понять регулярних і нерегулярних (іррегулярних) збройних сил з поняття збройних сил сторони, що знаходиться в конфлікті, в контексті Додаткового протоколу I, пояснюється тим, що умови визнання за особою статусу комбатанта, зазначені в даному Протоколі, стосуються саме іррегулярних збройних сил, і надання їй цього статусу прямо залежить від виконання особою певних умов. Так, з дискусії на Дипломатичній конференції витікає, що ситуації, в яких особа через характер військових дій не має можливості ефективно відрізнитись від цивільного населення, виникають лише в період військової окупації, або національно-визвольних війн. В таких ситуаціях комбатантам дозволено йти в підпілля, ховатись серед мирного населення, і тоді вони називаються партизанами [6, с. 76].

Сам же поділ збройних сил на регулярні та іррегулярні в Додатковому протоколі I відсутній. Замість такого поділу застосовується єдине широке поняття збройних сил, як «всіх організованих збройних сил, груп та підрозділів, що знаходяться під командуванням особи, відповідальної перед стороною конфлікту за дії своїх підлеглих, навіть, якщо ця сторона представлена владою, не визнаною противною стороною. Такі збройні сили підкоряються внутрішній дисциплінарній системі, котра, серед іншого, забезпечує дотримання норм МГП, що застосовуються в період збройних конфліктів» [13, ст. 43 (1)].

До непривілейованих нетрадиційних учасників збройних конфліктів слід віднести найманців та членів міжнародних терористичних угруповань. Особливістю положення непривілейованих осіб є те, що вони ні за яких обставин не можуть розраховувати на статус військовополонених та захист МГП в силу самої сутності своєї участі в збройному конфлікті, який, за визначенням, є протиправним. Такі особи можуть розглядатися державою, що їх захопила, як кримінальні злочинці та підпадають під її кримінальну юрисдикцію. Єдиним захистом таких осіб може бути мінімальний стандарт поведінки, який ґрунтується на міжнародно-визнаних правах людини.

Інститут військового найманства відомий світовому співтовариству з давніх часів [14, с. 13], але визнання його протиправним відбулось лише в другій половині XX століття. Л.В. Павлова, характеризуючи міжнародну протиправність найманства зазначає: «виходячи з практики діяльності найманців, направлених на усунення урядів, нанесення шкоди державній та приватній власності, насильницьких дій проти цивільного населення, більшість країн пропонують розглядати найманство як «злочин проти миру та безпеки» [15, с. 229]. Р.А. Адельханян відзначає, що «необхідно односторонньо визнати, що найманство в новітній історії стало звичайним інструментом ведення збройних конфліктів» [16, с. 83].

Першим джерелом, що забороняє найманство стала резолюція Організації Африканської Єдності «Про найманців», що була прийнята Асамблеєю голів держав та урядів в Кіншасі 11 – 14 вересня 1967 року. Наступним документом, що забороняє найманство стала Резолюція VII надзвичайної сесії Ради міністрів ОАЄ в Лагосі 1971 році. В прийнятих документах зокрема констатується, що присутність найманців складає серйозну загрозу безпеці африканських держав, їх територіальній цілісності та мирному розвитку [17, с. 115].

Серед документів, прийнятих в рамках ООН з цього питання, перш за все, необхідно виділити Декларацію про принципи міжнародного права від 24 жовтня 1970 р., в якій сказано, що кожна держава зобов'язана утримуватись від організації або заохочування організації іррегулярних сил, в тому числі банд найманців, від вторгнення на територію іншої держави [18]. Вперше на необхідність кримінальної караності найманства було заявлено в резолюції Генеральної Асамблеї ООН 31/34 від 30 листопада 1976 р., що стосувалася реалізації народами права на самовизначення. Серед іншого, Резолюцією була засуджена практика застосування найманців проти національно-визвольних рухів [19].

Наступним кроком було закріплення в Додатковому протоколі I поняття найманця, та визначені його ознак:

1) відсутність юридичного зв'язку з державою, на стороні якої веде бойові дії;

2) найманець не є ні громадянином сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, що постійно проживає на території, контрольованій стороною, що перебуває в конфлікті;

3) найманець не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті;

4) найманець не направлений державою, яка не є стороною, перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, що входить до складу її збройних сил.

5) найманець спеціально завербований на місці або за кордоном для того, щоб брати участь у збройному конфлікті;

6) мотивацією найманця є матеріальна винагорода, що суттєво перевищує відповідну винагороду для вояків регулярних збройних сил держави.

Такі критерії як особиста вигода у вигляді певних матеріальних надходжень та факт включення у склад збройних сил дозволяє відокремити найманця від добровольця, який може включатись в збройну боротьбу на основі патріотичних, релігійних, або політичних переконань.

Конвенцією про заборону вербування, використання, фінансування та навчання найманців 1989 року [20] було розширене юридичне розуміння найманця. По-перше допускалось вербування найманців не тільки за кордоном, але й на місці, по-друге найманцем визнавалась особа, що приймає участь у збройному конфлікті як такому, він також може бути вико-

ристаний в діях, направлених на підрив конституційного порядку, порушення територіальної цілісності держав. Констатувалась відповідальність з одного боку найманців, а з іншого – осіб, що здійснюють вербування, фінансування, підготовку та навчання найманців.

За допомогою найманців нерідко здійснюється терористична діяльність, але частіше за все їх професійні знання та вміння використовуються для навчання терористів [21, с. 93]. Характеризуючи зв'язок з тероризмом В.І. Зубкова зазначає, що терористичні дії по своїй правовій природі зостануться терористичним актом, але разом з тим вони набувають і характер найманства, враховуючи те, хто їх скоює [22, с. 105]. Е. Берналес зазначає – ніщо не втримує найманця від взяття участі в терористичному акті з метою нагнітання атмосфери страху. При розслідуванні будь-якого терористичного нападу не можна виключати можливість причетності до нього найманців [23, с. 22].

Зв'язок та певні подібні риси між найманством та тероризмом дозволяють використати наявні правові положення щодо статусу найманців для створення норм МГП, що визначили б правовий статус членів терористичних угруповань, які ведуть регулярні бойові дії такої інтенсивності, що їх можна вважати збройним конфліктом у сенсі права Женеви.

З точки зору сучасного МГП, такої категорії учасників збройних конфліктів як терористи, не існує. МГП відомі бійці регулярних збройних формувань, які належать державі, або внутрішньодержавній повстанській групі, що контролює певну територію. Такі категорії учасників збройних конфліктів можуть застосовувати терористичні методи ведення бойових дій, які розглядатимуться як військові злочини. Однак, навіть їх скоєння не позбавить таких осіб статусу комбатантів. Водночас, ситуація в якій держава веде боротьбу з міжнародним терористичним угрупованням, яка може сягати масштабів збройного конфлікту в сенсі права Женеви (але цей конфлікт, по-суті, не має чіткої територіальної прив'язки), МГП не відома. Водночас, практика США щодо визнання терористів незаконними комбатантами, змушує розглядати таку можливість, а отже МГП має визначитись щодо того, чи можливе його застосування у війні з тероризмом та чи можуть члени терористичних груп розглядатися як комбатанти, хоча б і незаконні.

Міжнародно-правові аргументи, висунуті США щодо статусу терористів як комбатантів можна підсумувати наступним чином. Повідомляючи про свою політику у відношенні Аль-Каїди, адміністрація Буша вирішила, що члени Аль-Каїди не були наділені правом на захист законом війни, тому що Аль-Каїда – терористична організація [24]. Рішення, які були прийняті Білим Домом [25], не були одностайно підтримані в межах Уряду. Державний департамент, приміром, стверджував, що Женевські конвенції застосовувалися як за законом, так і з погляду політики. Незважаючи на заперечення Державного департаменту, така інтерпретація переважала. Адміністрація Буша приводила кілька аргументів у підтримку свого висновку, що Конвенції не застосовуються до затриманих [26].

Однак, члени Аль-Каїди перебувають в різних ситуаціях. Вони були захоплені в ході міжнародного збройного зіткнення, і спори стосуються того, що деякі з них, можливо, одержали законний статус через боротьбу на стороні уряду Афганістану, сформованого талібами.

Залежно від інтегрованості в ряди Талібану можливі різні варіанти застосування до членів Аль-Каїди норм МГП. Були докази, що деякі підрозділи Аль-Каїди брали участь у воєнних діях як невід'ємна частина військового апарату Талібану [27, с. 292]. А це дає підстави вважати, що деякі члени Аль-Каїди могли одержати статус комбатанта як члени ополчення або добровольчого корпусу, що є частиною регулярних збройних сил, згідно зі ст. 4А (1) Конвенції III.

Інші члени Аль-Каїди боролися з американськими військами незалежно від Талібану. Ця ситуація піднімає питання, чи можуть вони кваліфікуватися як нерегулярні збройні сили згідно статті 4А (2) Конвенції III. Відповідь на це питання повинна бути негативною. Нерегулярні війська, щоб бути воюючими сторонами, повинні виконати 4 критерії для одержання статусу законної воюючої сторони. Це умови, які повинні бути виконані групою, інакше ціла група втрачає свою законність, і кожного з її учасників вважають незаконною воюючою стороною, незалежно від її особистої відповідності критеріям. Така ситуація фактично має місце стосовно Аль-Каїди, яка не відповідає жодному із критеріїв, викладених в статті 4А (2) Конвенції III. Розповсюджена тактика дій членів Аль-Каїди – злиття із цивільним населенням і ховання зброї, для отримання військової переваги.

Таким чином, члени угруповання Аль-Каїда, захоплені в Афганістані, не були особами зі складу збройних сил ні однієї з воюючих сторін. Вони могли б бути віднесені до другої категорії, описаної в ст. 4 А, оскільки вони були «добровольчими загонами», але, будучи такими, вони, на відміну від членів руху «Талібан», щоб вважатися військовополоненими, повинні були б відповідати умовам, встановленим у ст. 4 А (2) Конвенції III.

Але, як би не вирішувалося питання категоризації членів Аль-Каїди, визначення їх особистого статусу не виносилося ніяким «компетентним трибуналом» згідно зі ст. 5 Конвенції III, у випадку, якщо «виникає сумнів» щодо того, чи відповідають комбатанти супротивника критеріям статусу військовополоненого, то утримуюча в полоні держава повинна надати затриманим захист Конвенції доти, доки їх положення не буде визначено компетентним судом.

Крім того, ст. 5 Конвенції III вимагає не тільки того, щоб статус комбатанта, що потрапив у руки супротивника, був встановлений компетентним судом, але й того, щоб окрема постанова була винесена в кожному конкретному випадку. Тому загальне рішення відносно статусу групи затриманих або цілої категорії комбатантів супротивника не відповідає вимозі ст. 5 Конвенції III, зокрема, у тих випадках, коли таке рішення виносить виконавча влада.

Отже, члени Аль-Каїди, захоплені в ході воєнних дій, коли вони боролися, беручи участь в конфлікті на стороні збройних сил Талібану, повинні

були б вважатися військовополоненими доти, доки їх статус не був би встановлений компетентним судом. Але, навіть якби була винесена постанова про те, що конкретна особа не має права на статус військовополоненого, то така особа однаково б користувалася деяким захистом, передбаченим системою Женевського права.

Перейдемо до третьої категорії осіб, правовий статус яких потребує уточнення – осіб, які, навіть у випадку участі в збройному конфлікті, мають розглядатися виключно як цивільні. До таких слід віднести осіб, що слідує за збройними силами та дітей-солдатів.

Міжнародна практика знає багато випадків направлення якою-небудь державою своїх військовослужбовців та інструкторів в інші держави, головним чином до держав, що розвиваються в цілях надання кваліфікованих порад в військовій галузі політичним та військовим керівникам цих держав а також в цілях навчання особового складу збройних сил правилам поведіння з наданою технікою та озброєнням [28, с. 27].

Військові радники та інструктори – це цивільні особи або військовослужбовці, що знаходяться при політичному керівництві або військовому командуванні воюючої держави з метою надання політичних рад керівництву або навчання особового складу збройних сил іноземної держави поведінню з поставленою технікою, зброєю.

Військові радники, залишаючись військовослужбовцями власних держав, не входять до складу збройних сил держави, куди вони прибувають для виконання покладених функцій. Від найманців в такому випадку вони відрізняються тим, що не приймають безпосередньої участі в військових діях. Що ж стосується отримання винагороди, то, оскільки такі особи знаходяться на дійсній військовій службі своєї держави, то, відповідно, знаходяться і на матеріальному забезпеченні, тому отримання винагороди не є їх основною ціллю перебування в державі призначення. Крім того пунктом 2f) ст. 47 Додаткового протоколу I прямо сказано, що найманцем не є особа, яка послана державою, котра не є стороною конфлікту для виконання офіційних обов'язків в якості особи, що входить до складу її збройних сил. Їх правове становище визначається, як правило, у двосторонніх міжнародних договорах між зацікавленими державами. Військові радники та інструктори не входять до складу збройних сил воюючих держав.

Документи МГП не містять положень, що стосуються законності діяльності журналістів під час війни. Журналіст, що знаходиться у небезпечному відрядженні в зоні бойових дій, є цивільною особою, він користується всіма правами, наданими цивільним особам, як таким [29, с. 33]. Ст. 79 Додаткового протоколу I роз'яснює цю ситуацію і підтверджує, таким чином, це право. Отже, журналіст, який займається своєю професійною діяльністю під час конфлікту, сторони якого не підписали Протокол I, завжди буде користуватися захистом, що надається цивільним особам на підставі права, що діяло до 1977 р., за умови, що він не вчинить ніяких дій, які могли б поставити під сумнів його статус цивільної особи, журналіст

користується захистом згідно з Женевськими конвенціями і Протоколом на тих же підставах, що і всі інші цивільні особи.

Слід зауважити, що військовий кореспондент, акредитований військовою владою за змістом Конвенції III, користується тим же захистом, що і неакредитованій журналіст: за ним зберігається статус цивільної особи, незважаючи на особливі права, отримані від військової влади. Так само до журналіста потрібно проявляти повагу незалежно від того, чи є у нього посвідчення особи журналіста, що знаходиться в небезпечній відрядженні.

Однак журналіст може втратити не право на захист, яке він має відповідно до свого статусу цивільної особи, а фактично наданий йому захист, якщо він слідує за військовим формуванням, знаходячись від нього на дуже близькій відстані. Він не зможе більше користуватися захистом, на який має право, якщо таке формування стане законним об'єктом нападу з боку супротивника. За таких обставин він діє на свій страх і ризик. Те ж саме можна сказати і про журналіста, який наближається до військових об'єктів. У цьому випадку він відмовляється від фактичного захисту, на який має право [6, с. 15].

Крім того, існує різниця між акредитованим військовим кореспондентом, який стає військовополоненим, і «вільним» журналістом. Якщо останній затриманий на території своєї власної країни, тобто в даному випадку на території, окупованій противником, він повинен утримуватися на окупованій території і не може бути переміщений на національну територію окупаючої держави. Журналіст, захоплений на території сторони противника, може бути притягнутий до судової відповідальності, якщо він скоїв будь-яке порушення, якщо держава, під владою якої він перебуває, вважатиме це необхідним для забезпечення своєї безпеки. В іншому разі він повинен бути звільнений. Можна стверджувати, що основні гарантії ст. 75 Додаткового протоколу I застосовуються у випадку затримання журналіста у зв'язку з збройними конфліктами, якщо норми внутрішнього права менш сприятливі по відношенню до затриманого.

Існує ще одна категорія осіб, які, за будь-яких обставин, мають розглядатися як цивільні, навіть якщо вони брали участь в бойових діях зі зброєю в руках та вбивали комбатантів супротивника. Мова йде про дітей-солдатів. Деякі з них залучаються до збройних загонів примусово, інші приєднуються добровільно, хоча добровільність в цьому випадку є доволі умовною та викликається економічним, політичним, або культурним тиском, прикладом чого може бути Ірано-Іракська війна [30, с. 296]. Використання дітей у війнах зумовлює потребу у визначенні їхнього правового статусу з точки зору МГП.

З урахуванням різниці у віці повноліття в державах світу, МГП було встановлено загальну заборону вербування до збройних сил осіб, які не досягли віку п'ятнадцяти років. Автори Додаткових протоколів вважали, що вік у 15 років є розумним обмеженням, що враховує національні законодавства та традиції.

Водночас, питання щодо дітей-солдатів залишається погано врегульованим МГП. І якщо правовий статус осіб у віці 15-18 років хоча б окреслений, то щодо осіб, які не досягли 15 років (власне діти-солдати), Додаткові протоколи встановлюють лише певні побажання щодо дотримання їхніх прав, однак навіть не вказують, чи можна в усіх випадках вважати їх комбатантами.

Діти-солдати є абсолютно незаконними учасниками збройних конфліктів, однак в іншому сенсі, ніж найманці. Найманцем є доросла особа, яка усвідомлює значення своїх дій, діє вільно та без примусу, а отже сама скоює злочин. Дитина, якій дають до рук зброю, часто не усвідомлює повністю значення своїх дій та часто діє під зовнішнім примусом. Відповідно, така дитина не може нести відповідальність за незаконну участь в збройному конфлікті, і таку відповідальність нестимуть дорослі особи, що привели дитину у конфлікт.

Хоча Додаткові протоколи визнають можливість надання особам віком до 15 років статусу військовополонених, така ситуація розглядається як вкрай небажана та така, що допускається лише у випадках, коли іншого способу захистити інтереси дитини не існує. Жорсткого обов'язку надавати статус військовополонених дітям не існує, і це питання лишається на розсуд держави. Уявляється, що жорстке зобов'язання все ж має бути встановлене, але таке, що забороняє визнавати дітей-солдатів комбатантами та зобов'язує сторони конфлікту надати їм догляд та піклування, відповідне до їхнього віку, як цивільним особам.

Література:

1. Vark R. The Status and Protection of Unlawful Combatants / R. Vark // *Juridica International*. – 2005. – Vol. X. – P. 191-198.
2. Mallison T. W. The Juridical Status of Privileged Combatants under the Geneva Protocol of 1977 Concerning International Conflicts / T. W. Mallison, S. V. Mallison // *Law and Contemporary Problems*. – 1978. – No 42. – P. 5-33.
3. Bilkova V. Members of private military and security companies and/as unlawful combatants / V. Bilkova // *Academy of European law*. – 2009. – P. 1-15.
4. Попович В. П. Военні злочини як різновид серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права та кримінальна відповідальність за них / В. П. Попович // *Кримінальне право*. – 2009. – № 2. – С. 130-134.
5. Котенев В. А. Ответственность за военные преступления в годы Первой мировой войны / В. А. Котенев // *Вопросы истории*. – 2007. – №2. – С. 138-142.
6. Гассер Х. П. Международное гуманитарное право / Х. П. Гассер. – М.: МККК. – 1995. – 155 с.
7. Арцибасов И. Н. Курс международного права. В 7 т. Т. 6. Отрасли международного права / И. Н. Арцибасов, И. И. Лукашук, Б. М. Ашавский и др. – М.: Наука. – 1992. – 312 с.
8. Draper G. The Status of Combatants and the Questions of Guerilla Warfare // *British Yearbook of International Law*. – Vol.45. – 1971. – P. 173-218.
9. Respect for human rights in armed conflicts : Report of the Secretary-General. UN Doc A/8052 // *United Nations Juridical Yearbook*. – 1970. – P. 62-66.

10. Хайд Ч. Ч. Международное право, его понимание и применение Соединенными Штатами Америки. Т. 5. – М.: Иностранная литература, 1953. – 618 с.
11. Алешин В. В. Международное право вооруженных конфликтов : монография / В. В. Алешин. – М.: Юрлитинформ. – 2007. – 199 с.
12. Курс международного права. В 6 т. Т. 5 Основные институты и отрасли современного международного права / Под ред. Г. И. Морозова. – М.: Наука, 1969. – 445 с.
13. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_199/page.
14. Незнанов С. Н. Наемничество и его международная противоправность : Автореф. дис. ... канд. юрид.наук. Спец.: 12.00.11 / С. Н. Незнанов – М., 1985. – 14 с.
15. Павлова Л. В. Противоправность наемничества в свете Нюрнбергских принципов / Л. В. Павлова // Уроки Нюрнберга : Материалы международной конференции (Москва, 11-13 ноября 1986 г.). – Вып. 3. – 1988. – С. 228-230.
16. Адельханян Р. А. Наемничество – военное преступление на Северном Кавказе / Р. А. Адельханян // Прокурорская и следственная практика. – 2002. – № 3. – С. 78-84.
17. Полторак А. И. Наемничество под судом / А. И. Полторак // Международная жизнь . – 1979. – № 9. – С. 114-120.
18. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций, от 24.10.1970 / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
19. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/32/14 от 9.11.1977 «Значение всеобщего осуществления права народов на самоопределение и скорейшего предоставления независимости колониальным странам и народам для эффективной гарантии и соблюдения прав человека» / Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/32/14>.
20. Международная конвенция о борьбе с вербовкой, использованием, финансированием и обучением наемников от 4.12.1989 / Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mercen.shtml.
21. Шандиева Н. О. Сравнительный анализ положений международно-правовых актов о наемничестве и ст. 359 УК РФ / Н. О. Шандиева // Вестник Московского Университета. – Серия 11. Право. – 2005 . – № 2. – С. 92-103.
22. Зубкова В. И. Современное состояние борьбы с наемничеством: новые формы наемнической деятельности и проблемы правового регулирования / В. И. Зубкова // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 104-107.
23. Доклад по вопросу использования наемников как средство нарушения прав человека и противодействия осуществлению права народов на самоопределение, представленный Энрике Берналесом Бальестеросом в соответствии с резолюцией 2001/3 Комиссии по правам человека // Право народов на самоопределение и его применение в отношении народов под колониальным

- и иностранным господством или иностранной оккупацией [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/commission/Rrprtselfdetermination2004.html>.
24. Memorandum from John Yoo & Robert J. Delahunty, Office of Legal Counsel, Department of Justice, to William J. Haynes II, General Counsel, Department of Defense 5 (Jan. 9, 2002) [hereinafter Yoo/Delahunty Memo] (discussing whether the Geneva Conventions apply to the Taliban) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB127/02.01.09.pdf>.
 25. Memorandum from Alberto R. Gonzales, White House Counsel, to President George W. Bush, Decision re: Application of the Geneva Convention on Prisoners of War to the Conflict with Al-Qaeda and the Taliban (Jan. 25, 2002) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://msnbc.msn.com/id/4999148/site/newsweek>.
 26. White House Fact Sheet: Status of Detainees at Guantánamo (Feb. 7, 2002). / Офіційний сайт Білого Дому [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020207-13.html>.
 27. Vierucci L. Prisoners of War or Protected Persons qua Unlawful Combatants The Judicial Safeguards Which Guantanamo Bay Detainees are Entitled // Journal of international Criminal Justice. – № 1. – 2003. – P. 284-314.
 28. Мелков Г. М. Международное право в период вооруженных конфликтов / Г. М. Мелков. – М.: ВЮЗИ, 1988. – 95 с.
 29. Гнатівський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. – 2 вид., доповн. – Одеса : Фенікс, 2015. – 92 с.
 30. Rosen D. M. Child Soldiers, international humanitarian law and the globalization of childhood / D. M. Rosen // American Antropologist. – 2007. – No 53. – P. 296-306.